

ALÁNOK A RÓMAI BIRODALOMBAN AZ ÓKOR ALKONYÁN

/375 - 476/

/Egy fejezet "Az alán történelem latin forrásai" című munkából/

Diákköri dolgozat

Készítette:

Velencei Katalin

V.évf. hallgató

JATE Bölcsészettudományi
Kara

Az alánok nem tartoznak a világ sorsát leglátványosabban alakító népek sorába. Mégis egy-két tényleg világtörténelmi jelentőségű eseményben döntő szerepet játszottak: például az antik Róma katonai erejét jóvátehetetlenül aláásó hadrianoi csatában, vagy Gallia 406 szilveszterén kezdődő előzónlésében.

Feltűnő ilyen körülmények között, hogy nem akadt, aki e nép történetének monografikus feldolgozására vállalkozott volna. Én hozzákezdttem a római birodalomba költözött alánság históriájának latin kutfóit módszeresen összegyűjteni és kommentálni. Ebből a még folyamatban levő munkából mutatok be itt egy fejezetet.

I. A HADRIANOPOLISI CSATA ELŐZMÉNYEIVEL ÉS KÖVETKEZ- MÉNYEIVEL

/ 375 - 382 /

Az alánok kiadós szereplése a görög-római világ történetében akkor kezdődik, amidőn a hunok megtámadják őket, s egy részük, ahelyett, hogy a Kaukázus és Fekete-tenger vidéki lakóhelyén maradna és behódolna, utnak indul nyugat felé, és behatol a római birodalom területére. Az események fő krónikása, Ammianus Marcellinus részletes leírást ad ezzel kapcsolatosan az alánok életmódjáról. Bár ez a kép eléggé szematikusan, bizonyos pontjai szemmel láthatóan az alánság valódi ismeretéből merítenek; ilyen például a sztyeppe korábbi iráni nyelvű népeihez való kapcsolásuk, vagy a mongolos külsejű hunoktól való megkülönböztetésük. Egyébként a nomádkról szóló sablonos leírás több színfoltja bizonyára ténylegesen is ráillett a valóban nomadizáló alánságra. De szólaljon meg maga a szerző:

"Az Isteren túl, Scythia végtelen pusztaságát az alánok lakják, kik nevüket az ottani hegységről nyerték...."

"Bár nagy távolságok választják el őket egymástól, nomádként csatangolnak mérhetetlen területeken; idők multával

azonban egyetlen közös nevet vettek fel, és mindnyájukat alánoknak nevezik erkölcsaik, műveletlen életmódjuk, valamint egyforma fegyverzetük miatt. Nincsen semmiféle hajlékuk, és nem foglalkoznak földműveléssel, hanem hussal és tejjel állnak szekereikre telepedve; ezek fölé fahéjból domború fedelet raknak és így mennek velük keresztül a végelen kiterjedésű pusztaságokon....

Maguk előtt hajtva legeltetik csorádikat és juhnyájaikat, de különösen nagy gondot fordítanak a lótenyésztésre....

Aki koránál vagy neménél fogva nem bírja a fegyvert, az a szekerek körül forgolódik és könnyebb munkával foglalkozik; a fiatalság azonban, amely gyermekkorától fogva a lovagláshoz szokott, szégyennek tartja a gyalogjárást; sokféle gyakorlatok mindenkit ügyes harcosná képeznek...

Az alánok majdnem mindnyájan nyulának természetű, csinos emberek, meglehetősen szőke hajjal; tekintetük nem annyira merev, de mégis félelmetes; fegyverzetük könnyűségénél fogva fürgén mozognak; a hunokhoz mindenben hasonlítanak, csak hogy életmódjukban és erkölcsökben szelidebbek...

Boldognak tartják azt, aki csatában adta ki lelkét...

Dicső győzedelmi jelként hadiméneiket ama fejbőrökkel díszítik, amelyeket megölt ellenségeik levágott fejéről huztak le. Templom vagy szentelt hely náluk nem található, hanem barbár szokás szerint meztelen kardot tűznek a földbe és azt Marsként nagy tiszteletben tartják, mert őt tekintik az általuk bejárt földek védőszellemének." /XXXI. 2,13; 17-23/.

Ammianus Marcellinusnál az alánok először a hunok oldalán tűnnek fel az események sodrában, mint akik jelentős szerepet játszanak Ermanarich és Vithimir királyok pusztulásában, amidőn a keleti gótok kénytelenek meghódolni a hunok előtt. Más keleti gótokviszont Alatheus és Saphrax vezetésével a Dunához futnak, s a folyón átkelve a római kormányzat beleegyezése nélkül a birodalom területére lépnek. A következő alkalommal az alánok egy csoportja /igaz, ez is egy hun különítménnyel együtt/ azonban éppen a római csapatoktól körülzárt gótoknak - elsősorban Fritigern szövetségesként letele-

pitett, de később a birodalom ellen forduló vizigótjainak - nyújt segítséget a Dunán átkelve a Haemus./ma: Balkán/ hegység völgyeiben. Ez a segítség teszi lehetővé, hogy a körül-sáncolás gyűrűjéből kiszabaduló barbárok újra támadóan lépjenek fel a balkáni provinciákban, összefogva az impérius elnyomott, alsóbb néprétegeivel: a rabszolgákkal /akik részben éppen gót nemzetiségűek voltak/, colonusokkal és a hegyvidék bányászaival.

A Dunán való átkelés után maguk az alánokis kivették részüket az alsó-dunai provinciák dulásából - a gótok zsákmány reményével nyerték meg őket szövetségesül. Az egyik alán különítmény például Castra Martis erődjénél /nem messze a mai Vidintól/ mért súlyos csapást a balkáni hadszíntérre siető Gratianus császár seregére. Sokkal jelentősebb azonban - nyugodtan állithatjuk, világtörténelmi jelentőségű! - az alán lovasság szerepe rövideelkésőbb a Valens keleti császár seregével vívott hadrianopolisi csatában 378. aug. 9-én. Az ütközetet Valens Gratianus közeledő seregének bevárása nélkül vállalta. A Valensszel szembenálló nyugati gót Fritigern viszont ravaszul római tuszt kérve időthuzó egyezkedésbe kezdett, s így sikerült bevárnia Alatheus és Saphrax, s velük együtt egy alán lovasbrigád megérkezését. Ez a lovasság volt az, amely az ellenséges szekértáborig előnyomuló legionáriusok erejét is felőrölve, a császár elestével járó végzetes vereséget mérte a birodalomra Hadrianopolis falai alatt. A hadrianopolisi katasztrófát már az antik történetírás a Hannibáltól elszenvedett cannaei vereséghez hasonlította. De míg Cannae után Róma rövidesen úgy összeszedte magát, hogy erősebb lett, mint valaha, addig ezt a csapást sohasem heverhette ki végleg a birodalom.

A hadrianopolisi csata után a gótokkal együtt az alánok is továbbvonultak délkelet felé, előbb Perinthos, majd Bizánc falai alá; a városok sikeres ostromára azonban nem voltak képesek. 379. nov. 17-én az az örvendetes hír érkezett a fővárosba, hogy Theodosiusnak, akit Gratianus a Hadrianopolisnál elesett Valens császár utódjául jelölt ki, sikerült győzelmet aratnia a gótok, alánok és hunok felett.

380-ban még egyszer felújultak a harcok a Pannóniára támadó Alatheus és Saphrax keleti- és a Macedóniára támadó Fritigern nyugati gótjai részéről. A források itt alánokat nem emlitenek ugyan, mégis valószínű a részvételük a harcokban. Ennek ellenére év végén létrejött az első tartósnak ígérkező béke Gratianus és a Pannóniába letelepített Alatheus és Saphrax között; feltételezhető, hogy ennek és a következő békekötéseknek alapjait 380 nyarán Sirmiumban beszélte meg egymással a két császár. 381 januárjában a Dunán átkelt Athanaric vizigótjai, 382 októberében pedig Fritigern vizigótjai vállalták, hogy Thracia egyes földdarabjain letelepedve a birodalom katonai szövetségesei lesznek. Az alánok, akik mint láttuk, végig résztvettek a gótok balkáni hadjárataiban, egyes kutatók feltételezése szerint Alathaus és Saphrax keleti gótjainak sorsában osztoztak és Pannónia földjén letelepedve lettek foederatusokká. Egyébként nyelvészeti megfontolások alapján több kutató Saphrax nevét, s így őt magát is alánnak tekinti. E feltevés elfogadása esetén Saphrax szerepe az elmondott eseményekben mindenütt az alánok jelenlétét bizonyítja.

II. AZ ALÁN FOEDERATUSOK A IV. SZÁZAD UTOLSÓ ÉVTIZEDEIBEN

/382 - 401/

Gratianus császár a birodalom barbár foederatusai közül éppen az alánokat becsülte legtöbbszörre, s tüntette ki kegyeivel és jótéteményeivel oly annyira, hogy ez a régi római katonák körében már lázongást eredményezett. Különösen bántónak találták például, hogy az uralkodó nemegyszer alán ruhába öltözve vonult seregével. A légióknak ez az elégedetlensége azután sokban hozzájárult Maximus ellencsászár hatalomra kerüléséhez és Gratianus bukásához. A Gratianus kiskorú fiának, II. Valentinianusnak milánói udvarában hangadó Bautó, magister militum alán és hun foederatusokat vezényelt a Reatiát elárasztó juthungok ellen. Modern kutatók feltételezik, hogy

ezek a segédc csapatok Alatheus és Saphrax keleti gótjaival együtt 380-ban Pannóniába letelepített barbárokhoz tartoztak. Maximus, a galliai ellenesászsár, annak ellenére, hogy II. Valentianianus, illetve nevében Bauto Raetia megtisztítása után visszarendelte a szövetségeseket, mégis őt fenyegető lépésként fogta fel az alánok Rajna felé vonultatását, hisz pártfogójukat, Gratianust ő buktatta meg. Mikor aztán Theodosius véglegesen leszámolt Maximusszal, a császár és ellenesászsár döntő ütközetében Sisciánál, s talán Poetóvionál is a többi pannóniai foederatus mellett az alán is derekasan kivette részét Maximus csapatainak megsemmisítéséből.

394-ben a Frigidus folyónál Eugenius ellenesászsárt legyőző Theodosius seregének zömét is barbár foederatusok tették ki; részben Alarich nyugati gótjai, részben Saulus alánjai, akit később 402 husvétján a pollentiai csatában látunk viszont.

Midőn Theodosius halála után a nyugatrómai Stilicho, magister militum és a keletrómai Rufinus, praefectus praetorio verseng a főhatalomért, Stilicho udvari költője, Claudius Claudianus szenvedélyesen veti szemére Rufinusnak, hogy barbárokat szabadit rá a rómaiakra. Ismert tény, hogy Rufinus Alarichot próbálta felhasználni Stilicho ellen; Claudianustól azonban más barbárokról, köztük alánokról is hallunk Rufinus "hadseregében". Ezek zöme esetleg nem a több évtizede foederatusi minőségben letelepített alánokból kerülhetett ki, hanem a 391-392, majd a 395. évi barbár betörések emberanyagából, amelyekben hunok vihették a főszerepet, de mellettük egyéb népcsoportok, így alánok is átkelhettek az alsó-, ill. a középső Duna vonalán. Claudianus azt is elmondja, hogy a frigidusi csatában résztvett, a Rufinus által keletre visszarendelt keletrómai csapategységek nehéz szívvel válnak el Stilichotól és irtóznak odamenni, ahol barbárok, köztük alánok az urak.

Rufinus és Stilicho hatalmi versengése 395. nov. 27-én Rufinus meggyilkolásával véget ért. Mindenesetre Rufinus akadémuskodása azt eredményezte, hogy Stilicho, bár 395 derekán

Thraciában határozott fölénybe került Alarich nyugati gótjai-
val és a többi barbárokkal szemben, megsemmisítő csapást nem
tudott mérni az ellenségre. Más kérdés, hogy Pannóniában, ahol
a frigidusi csata utáni időtől a foederatusok, köztük az alá-
nok is csendes "obsidio" állapotában fordultak szembe a római
kormányzattal /hasonló ellenségeskedés a 380-as évek első fe-
lében is jelentkezett/ - 399-re Stilichonak sikerült megbéki-
tenie a forrongást.

III. A NAGY VÁNDORLÁS ELŐESTÉJE

/401 - 406/

401 őszen és tél elején, amikor Alarich, talán a bi-
záncsi kormányzat jóváhagyásával az Alpokon át a Pó völgyébe
hatolt, Stilicho Raetiában és Noricumban alán és vandál
csapatok ellen harcolt. Ezzel a veszéllyel azonban sikerült
hamar leszámolnia, s így a Mediolanumban Alarich nyugati
gótjai által szorongatott Honorius császár felmentésére siet-
hetett. Minthogy forrásaink az ezután következő harcokban
- 402. ápr. 6-án Pollentiánál, s később a veronai ütközetben -
alán segédcsapatot emlitenek Stilicho seregében, fel szok-
ták tételezni, hogy a Raetiában és Noricumban megfékezett
ellenség egy része átállt római szolgálatba.

A pollentiai ütközetben Stilicho a pogány alán vezér-
nek, Saulusnak olyan szabad kezét adott, hogy az - a keresz-
tény krónikások nagy felháborodására - éppen húsvét napján tá-
madta meg az ünnep miatt harcra egyáltalán nem készülő, de
áztán keményen helytálló gótokat. Claudianus elbeszélése
szerint az alán lovasság keményen támadta az ellenséget, a
parancsnokuk hősi halált halt a Rómáért folytatott küzdelem-
ben; eleste némi zavart okozott az alán csapatok körében.

A veronai csatában, amelynek évét különböző kutatók
részben 402 végére, részben 403-ra datálják, egy tulbuzgó
alán óvatlansága hiusította meg valamilyen formában Stilicho
jól kiesztelt tervét Alarich kézre kerítésére. Nyitott kérdés,

vajon az Alpokban Stilichoval egy ideig szembenálló alánok a birodalom földjére ujonnan érkező népcsoportot jelentenek-e /ez a valószínűbb/, vagy pedig az évtizedek óta foederatusi statusban levő pannóniai alánok voltak-e, akik átmenetileg ismét a birodalom ellen fordultak a 399. évi pacatio után.

IV. GALLIA ELŐZÖNLÉSE

/406 - 409/

406 szilveszterén vandál, alán és svév /quad/ népek családotól felkerekedett csoportja kelt át a Rajnán és árasztotta el Gallia területét. A frankok, mint a birodalom foederatusai megpróbálták ugyan megállítani az inváziót, de az alánok Respendial király vezetésével segítségére siettek a harcban már-már alulmaradó vandáloknak; ez a beavatkozás a frankok vereségét és a galliai hadjárat sikerültét eredményezte. A barbárok tulnyomó része Aquitania felé vette útját, de előzőleg a Rajna vidék több nagyvárosát, egyebek mellett az egy ideig császári székhelyül szolgáló Triert is elfoglalta és kifosztotta. Kisebb csapatok Belgica területén dultak. Modern kutatók szerint a kontinensre Britanniából átkelő III. Constantinus ellencsászár a barbároknak ezt a csoportját győzte le. Bizonyos jelekből arra is következtetni szoktak, hogy a barbárok egy másik csoportja a Rhone völgyén délre hatolt. Az invázióban az alánokhoz, vandálokhöz svévekhez más, kisebb létszámú néptörödékek is csatlakoztak, így például még Pannónia provinciális lakosságából is. A birodalmi határvédelemnek a betörés okozta megbénulását kihasználta a Majna vidéki burgundok is, akik ekkor hatoltak be a hiressé vált rajnai új hazájukba. A Galliát előzőnlő barbárokhoz nemcsak csatlakoztak különböző néptörödékek, hanem le is váltak egyes csoportok. Ezek közül talán egyik legnagyobb történelmi szerepre hivatott néprész volt az alánoknak az a csoportja, amelyik Goar király vezetésével egyelőre, úgy látszik, a Rajna vidéken maradt vissza.

V. ALÁNOK HISPÁNIÁBAN

/409 - 429/

409-ben, amidőn Gerontius fellázadt addigi ura, III. Constantinus ellen Hispániában, fellazult a Pireneusok szorosainak védelme, és így az addig Galliában fosztogató alán, vandál és svév csapatok át tudtak kelni Hispániába. A barbárok felhagyván az eddigi vándorérettel letelepedtek, kisorsolva egymás között a területeket. A sveveknek és az asding vandáloknak Galaecia jutott, az alánoknak Lusitania Chartaginiensis provincia egy részével, a siling vandáloknak pedig Baetica. Orosius szavai alapján ítélve a megszállt területek egyszerű lakosai, elsősorban parasztjai, jobban érezték magukat barbár uralom alatt, mint a római birodalom adóprésének és elnyomó apparátusának kiszolgáltatva. Maguk, a most már letelepedett barbárok arra törekedtek, hogy hispániai jelentüket foederatus minőségben jogilag is elismerje a ravennai udvar. A birodalmi kormányzat azonban csak az alkalaomra várt, hogy leszámoljon a betolakodókkal.

416-ban Vallia nyugati gót király szövetségre lépett az imperiummal és a császár megbízásából rátámadt a barbárokra. A 416 és 418 közötti harcok során a nyugati gótok teljesen megsemmisítették a siling vandálokat; az alánokat pedig annyira meggyöngítették, hogy azok Addax királyuk halála után megszűntek, mint önálló uralkodó alatt álló nép létezni és végérvényesen Gunderichnek, az asding vandálok királyának uralma alá helyezték magukat. Az egyesült alánok és vandálok ellen ezután, valószínűleg a római diplomácia szándékai szerint a svevek támadtak. A vandál-alán csapatok körülzárták a sveveket a cantabriaihegyekben, de 419-ben Asterius, a római comes Hispaniarum birodalmi csapatok élén segítségükre ment, és így Gunderich népe véres vereséget szenvedett Bracaránál /ma: Braga/, és kénytelen volt visszahuzódni Hispánia déli tartományába, Baeticába.

422-ben Castinus magister militum akart római csapatok élén újabb támadást indítani a vandálok, s velük együtt nyilván az alánok ellen is. M_inthogy azonban a társvezérül mellé adott Bonifaciusszal összekülönbözött, akéakkor Afrikába ment, a kezdeti biztató hadisikerek ellenére meggondolatlan stratégiája miatt vereséget szenvedett a barbároktól. A vereségben annak is része lehetett, hogy Castinus nyugati gót foederatusai a csata folyamán részben átpártoltak az ellenséghez.

Pár évvel később, ugy látszik, már Chartaginiensis provincia egész déli fele is vandál-alán uralom alatt állt, sőt a két nép hajóra szállva a Baleari szigeteket, Szardíniát és Sziciliát is pusztította és fosztogatta. Antik híradás szerint Gunderich már tárgyalt Bonifaciussal, aki Afrikában szembefordult a ravennai kormányzattal, hogy Mauretania partjainak győzelmes felkeresése után egész népével átkel a Gibraltári-szoroson, amihez Bonifacius nyújtott volna segítséget. 428-ban azonban meghalt Gunderich és féltestvére, a rabszolganótól született Geiserich vette át a hatalmat.

Geiserich először súlyos vereséget mért a svévekre, akik Galaeciából vonultak fél felé, s aztán arra a római hadseregére is, amely valószínűleg Afrikába való átkelésük megakadályozására vonult ellenük. E két győzelemmel biztosítva az esetleges visszatérés lehetőségét 429 májusában 80 ezer vandál és alán, némi gót csatlakozással átkelt a Gibraltári szoroson.

VI. AZ ALÁN FOEDERÁTUSOK SORSA GALLIÁBAN

/409 - 450/

Mint a fentiekben már láttuk, a Galliát előzőnlő alánok népéből egy csoport leszakadt és Goer király vezetése alatt visszamaradt a Rajnánál. Ez a csoport alkotta később a burgundokkal együtt a 411-ben /III. Constantinus bukásakor/ kikiáltott ellencsászárnak, Iovinusnak legfőbb támaszát. Iovinus azonban nem sokáig tarthatta magát; 413-ban a Gallia déli részén átvonuló nyugati gótok a ravennai kormányzattal egyetértve Valentiában körülzárták és megadásra kényszerítették a trónbitorlót. Goar alánjai valószínűleg akkor a nyugati gótok szövetségeseivé váltak. Amidőn 414-ben Vasatest ostromolták, egy alán király is oldalukon harcolt egy ideig, míg Paulinus, mint jóbarátját rá nem beszélte, hogy kössön különbékét a várossal tuszok adása mellett. Persze, hogy Paulinus Eucharisticos című versében a név nélkül szereplő király tényleg Goarral azonos, csak hipotézis; bár igen valószínű.

435-ben Gunther /Gondahar/ király vezetésével a burgundok megszegték a birodalomhoz fűződő szerződésüket és betörték Belgica Prima provinciába. Pár évvel később pedig az Aetius seregétől és a vele szövetséges hunoktól megalázott burgundokat a ravennai kormányzat új területre telepítette. Minthogy kb. ugyanebben az időben az alánokat is ugyanez a sors érte, E. Stein /323.p./ feltételezi, hogy a burgundokkal talán együttműködve a Rajnánál visszamaradt alánok is a birodalom ellen fordultak.

A Chronica Gallica névtelen krónikása a 440-es esztendőhöz kapcsolja az eseményt, hogy az alánok Sambida király vezetése alatt álló csoportja Valentia város elhagyott földjeit kapta meg a római kormányzattól. Hasonló eseményről értesültünk a 442-es év történetéből is; az alánok egy másik csoportjának - a Goar uralma alatt állónak - Gallia Ulterior földjén adott területeket Aetius, hogy osztozkodják az ottani lakossággal. Az alánok itt fegyveres ellenállásba ütköztek és elkergették földjeikről a régi tulajdonosokat. Ezekről az

eseményekről a Chronica Gallica 127. fejezete szól, s a következő 128. fejezetben a burgundoknak hasonló módon Sapaudia /ma: Savoya/ telepítéséről olvasunk.

Valószínűleg 445-ben Aetius és a ravennai udvar Goar alán csapatait használta fel a Tibatto vezette bagauda felkelés elfojtására Aremoricában.

VII . ATTILA NAGY HADJÁRATA ÉS AZ ALÁNOK

/451/

Az események sodrában az alánokkal Attila 451-es nagy nyugati hadjáratában találkozunk ismét. A nomád fejedelem alaposan előkészítette a méreteinél és kihatásánál fogva egyaránt jelentős galliai vállalkozását. Mutatja ezt egyebek mellett a jövő háború színterének, a javarészt nyugati gótok, frankok, burgundok, alánok és egyéb barbár törzsek kezén levő galliai tartományoknak diplomáciai előkészítése is.

Az események fő krónikása, Iordanes tanúsága szerint Attila felvette a kapcsolatot a 442-ben a Loire mellé letelepített alánokkal. Azt remélte, hogy a Sangiban király uralma alatt álló alánok melléje állnak és a Loire vonal kulcsát, Aurelianum /ma: Orleans/ városát kezére játszák. A város nem volt ugyan közvetlenül az alánok birtokában, de mint római szövetségeseeknek, váratlanul rá kellett volna törniük a városra és azt, még Attila megérkezése előtt átengedni a hunoknak. Hun felfogás szerint az elmenekült és Galliában letelepedett alán törzsek megmaradtak hun alattvalóknak, s mint szökevényekre szörnyű bosszu várt. Valószínűleg a római sereg távolléte, a nyugati gótok bizonytalan magatartása és Attila fenyegető közelsége készítette Sangibant, hogy árulással készüljön megvásárolni a büntetlenséget. Ám az Attilával folytatott tárgyalások nem vezettek eredményre, - valószínűleg elárulták a tervet - és így Aetius, valamint Theoderich király idejében meg tudták akadályozni az alánok átpártolását a hunokhoz. Sangiban ezután meggondolta a dolgot és később is a rómaiak oldalán harcolt népével együtt. Aurelianum városát Attila csak hosszú ostrommal tudta elfoglalni, s csakhamar vissza

is kellett vonulnia Aetius jórészt barbárokból /köztük alánokból is/ álló felmentőserege előtt.

451. július első felében a mauriacusi síkon - köztudatban Catalaunusnál - állt fel döntő ütközetre a két sereg. A 6-7 km széles vonalban elhelyezkedő hun sereg jobbszárnyán helyezkedtek el azok az alánok, akik behódoltak a hunoknak a többi lovasnomád germán és szarmata törzsekkel együtt. A centrumot Attila vezetése alatt álló hun lovashadosztály, a balszárnyat pedig a Valimir király által vezetett keleti gótok és gepidák foglalták el. Aetius koalíciós seregében a centrumban foglaltak helyet az alánok, Sangiban király vezetésével, valamint itt voltak még a frankok, burgundok és egyéb szövetséges csapatok is. A balszárnyon Aetius parancsnokolt, míg a jobbszárnyon a nyugati gótok zöme helyezkedett el Theoderich királyuk vezetésével. Iordanes centrumként csak az alánokat említi, azzal a kissé naiv magyarázattal, hogy így könnyebben meg lehetett akadályozni az alánok elpártolását. Modern kutatók szerint erősen valószínűtlen, hogy a tapasztalt Aetius rábizta volna centrumát egy nemrég még elpártolni készülő szövetségesre, amely számbelileg sem volt annyira erős, hogy egymagában ki tudja tölteni a centrumot.

Iordanes elbeszéli, hogy a csata viharában az alánok elmaradtak a nyugati gótoktól, midőn azok, királyuk, Theoderich eleste miatti elkeseredésükben hatalmas lendülettel törtek előre. Vannak modern kutatók, akik úgy értelmezik a "Vesegothae dividentes ab Alanis"-mondatot, hogy Attila legyőzte az alánokat, és áttört az ellenséges centrumon.

A hun jobbszárnyon, a hunok oldalán harcoló alánokról a források nem szólnak részletesebben.

Iordanes megemlékezik egy másik csatáról is, amelyben Attila még egyszer megtámadja az alánokat Galliában; a nyugati gótok azonban Thorismunddal az élen megfutamítják a hunokat. Iordanes hitelessége itt kétséges. Modern kutatók szerint vagy a kaukázusi alánok ellen intézett támadásról van szó, és Iordanes ezt vonatkoztatja tévesen a galliai alánokra, vagy Thoriamund egy alánok elleni háborúját keveri ide.

VIII. ALÁNOK A KELETI BIRODALOMBAN ATILA IDEJÉN ÉS HALÁLA UTÁN

Mialatt tehát az alán foederátusok a nyugatrómai birodalomban elsősorban Gallia területét játszanak szerepet az V. század folyamán, addig a keletrómai udvarban Ardabur - aki valószínűleg gót apától és alán anyától származott - nyerte el a magister militum főparancsnoki tisztséget II. Theodosius császár idején. Később fia, Aspar és unokája, aki szintén Ardabur nevét viselte, játszott generálisként fontos szerepet Bizánc hadseregének irányításában.

Mint láttuk Cataleunumnál is, az alánok mindig ott voltak Attila birodalmában és seregében. Attila halála után, amikor a meghódított népek fegyvert fogva lerázták a hun igát, a Nedao folyó melletti nagy ütközetben az alánok is ott harcoltak. Később egy részük Candac vezetésével - más acyr és sadagar néptörzsekkel együtt - Moesia Inferior és Scythia Minor területén telepedett meg. E Candac fejedelemnek volt a jegyzője Paria, Iordanes nagyapja. Iordanes apját Alanoviamuthisnak nevezték; a név első tagja valószínűvé teszi, hogy ő, és így fia is az alán etnikumhoz tartozott. Ugy látszik, Iordanes idején az alánokat is magába foglaló törzscsoport élén Gunthigis állt, akinek anyja az alán Candac nővére, apja pedig a keleti gót Andages volt. E mellett a Gunthigia mellett /akit más néven Bazanak is hívtak/ teljesített talán irthi szolgálatot maga Iordanes is.

IX. ALÁNOK NYUGATON AZ ANTIK RÓMA VÉGNAPJAIBAN

Iordanes meséli el /Get. 236/, hogy Maiorianus, közvetlen pusztulása előtt a Galliát fenyegető alánok ellen indult. E hiradás pontos értelmezése nehézségekbe ütközik. Annyi bizonyos, hogy három évvel Maiorianus halála után, 463-464 telén Beorger király vezetésével megindul egy alán sereg Galliából Itália ellen. Nem egészen alaptalan az a feltételezés, hogy e támadókat az Itália tényleges urával, Ricimer patriciussal

szemben ellenséges, s Galliában önálló hatalmat teremtő Aegidius biztatta invázióra. Ricimer csapatai Bergamo városánál állták útját a délnek törő alán seregnek; győztek az ütközetben, és Beorgor, az alánok királya elesett.

Ez az esemény az utolsó az alánok történetében, amely pontosan datálható a nyugatrómai birodalom bukása előtt; ezzel végére is értem dolgozatomnak, amelyben az alánság szerepét igyekeztem bemutatni a római birodalom utolsó évszázadában.

AZ ALÁNOKAT NÉV SZERINT EMLÍTŐ LATIN FORRÁSOK

I. fejezet: A hadrianapolisi csata előzményével és következményeivel

Amaianus Marcellinus, XXXI. 2, 12-13; 16-17; 21

XXXI. 3, 1; 3

XXXI. 8, 4

XXXI. 11,6

XXXI. 12, 17

XXXI; 16, 3

Ausonius, Precatio consulis designati... VI./32

Orosius, Historiae adversum paganos VII. 34,5

Marcellinus comes, Chronicon ann. 379, 1; 2/th. Mommsen,
Chron.Min.II.MGH aa. XI. p.60./

Iordanes, Getica /24/ 126.

Consularia Constantinopolitana ann. 379, 3 /Th. Mommsen,
Chron.Min.I. MGH aa. IX. p.243./

Beda, Chronica 452 /Th. Mommsen, Chron. Min. III. MGH aa.
XIII. p. 298./

II. fejezet: Az alán foederatusok a IV. század utolsó évtizedeiben

Pacatus, Panegyricus Thed. Aug. d. XII. 32.

Hieronymus, Epistulae 60, 16

Ambrosius, Epistulae XXIV. 8-9.

Cl. Claudianus, Carmina 3,312;

5,271;

8,487;

21,109;

Ps. Aurelius Victor, Epitomae de Caesaribus 47.6

Iordanes, Getica /31/ 161.

/vö. még egyebek mellett Zosimus, Historia IV. 35., 2.k.
és Iohannes Antiocheus, frg. 187./

III. fejezet: A nagy vándorlás előestéje

Paulinus Nolanus, carmen 26,23

Cl. Claudianus, Carmina 26, [81; 583]. 28, 224.

Orosius, *Historiae adversum paganos* VII. 37,2; 3

Paulus Diaconus, *Historia Romana* XII. 13.

IV. Fejezet: Gallia elözönlése

S. Paulinus, *Epigramma* 19. /CSEL XVI. p. 504./

Hieronymus, *Epistulae* 123, 15

Orosius, *Historiae adversum paganos* VII. 38,3

VII. 40,3 kk

Prosper Tiro, *Epitome chronicon* 1230 /Th. Mommsen,

Chron. Min. I. MGH aa. IX. p. 465/

Chronica Gallica ann. CCCCLII. 63. /Th. Mommsen, *Chron.*

Min. I. MGH aa. IX. p. 654./

Chronica Gallica ann. DXI. 547. X. /Th. Mommsen, *Chron.*

Min. I. MGH aa. IX. p. 653./

Marcellinus comes, *Chronicon ann.* 408, 1 /Th. Mommsen,

Chron. Min. II. MGH. aa. XI. p. 69./

Cassiodorus, *Chronica* 1177. /Th. Mommsen, *Chron. Min. II.*

Mgh. aa. XI. p. 154./

Iordanes, *Getica* /31/ 161.

Romana 322

Gregorius Thronensis, *Historia Francorum* II.9.

Isidorus, *Chronica* 368. /Th. Mommsen, *Chron. Min. II.*

MgH. aa. XI. p. 471./

Isidorus, *Historia Wandalorum* 71. /Th. Mommsen, *Chron.*

Min. II. MGH. aa. XI. p. 295./

Consularia Italica /Addit. ad Prosp. Havn./ ann. 406.

/The Mommsen, *Chron. Min. I.* MGH aa. IX. p. 299./

Beda, *Chronica* 465. /Th. Mommsen, *Chron. Min. III.*

MGH. aa. XIII. p. 300./

/Vö. egyebek mellett még Cosimus, *Historia* VI. 3,1-2-3

és Procopius, *Bellum Wandalorum* I. 3,1/

V. fejezet: Alánok Hispániában

Orosius, *Historiae adversum paganos* VII. 41,7-8

VII. 43,14.

Hydatius, *Chronicon* 42. /Th. Mommsen, *Chron. Min. II.*

MGH aa. XI. p. 17./

49 /Th. Mommsen, Chron. Min. II.
MGH. aa. XI. p.18./
60 /Th. Mommsen, Chron. Min. II.MGH
aa. XI. p.19./
68 /Th. Mommsen, Chron. Min. II.MGH
aa. XI.p.19./

Sidonius Apollinaris, Carmina 2, 364.

Chronica Gallica an. DXI. 6. /Th. Mommsen, Chron. Min. I. MGH. aa.
IX.p.630./
552. II. /Th. Mommsen, Chron. Min. I.
MGH aa. IX.p. 655./
557. /Th. Mommsen, Chron. Min. I. MGH
aa. IX. p. 655./
562. X. /Th. Mommsen, Chron. Min. I.MGH
aa. IX.p. 655./
564. /Th. Mommsen, Chron. Min.I.MGH
aa. IX,p. 655./

Isidorus, Chronica 373/a/Th. Mommsen, Chron. Min. II. MGH aa.
XI. p.471./

Historia Gothorum 22 /Th. Mommsen, Chron. Min. II. MGH.
a.a. XI. p. 276./
68/Th. Mommsen, Chron,Min.
II. MGH aa. XI. p. 294./

Historia Wandalorum 72 /Th. Mommsen, Chron. Min.
II. MGH aa. XI.p. 295./
73/Th. Mommsen, Chron. Min.
II. MGH aa. XI. p. 296./

Historia Svevorum 85 /Th. Mommsen, Chron. Min. II.
MGH aa. XI.p. 300./

Additamentum I. ad Isidori Historiam /Th. Mommsen, Chron.
Min. II. MGH aa. XI. p. 304./

Additamentum VII. /Th. Mommsen, Chron. Min. II. MGH aa. XI; p.
376./

Beda, Chronica 480. /Th. Mommsen, Chron. Min. III. MGH aa.
XIII. p. 302./

/Vö. még egyebek mellett Sozomenus, Historia ecclesiastica IX.
12-13./

VI. Fejezet: Az alán foederatusok sorsa Galliában

Vegetius, *Epitoma rei militaris* I. 20.

III.26.

Salvianus, *De gubernatione dei* IV. 68.

VII. 64.

Chronica Gallica ann. CCCCLII. 124. /Th. Mommsen,

Chron. Min. I. MGH aa. IX.p.660./

Paulinus Pellaeus, *Eucharisticos* 346-351; 372; 378;

383; 396;

Gregorius Turonensis, *Historia Francorum* II.9.

Vita Germani auctore Constantio 28.

II.fejezet: Attila nagy hadjárata és az alánok

Iordanes, *Getica* /37/ 194

/38/ 197

/39/ 205

/40/ 210

/43/ 226; 227; 228;

Gregorius Turonensis, *Historia Francorum* II. 7.

Consularia Italica /Addit. ad Prosp. Havn./ ann. 453.

/Th. Mommsen, *Chron. Min. I. MGH* aa.

IX. p.302./

Paulus Diaconus, *Historia Romana* XIV. 4.

VIII. fejezet: Alánok a keleti birodalomban Attila idején és halála után

Iordanes, *Getica* /50/ 261; 265; 266;

IX. fejezet: Alánok nyugaton az antik Róma végnapjaiban

Sidonius Apollinaris, *Carmina*, 5,475

Epistulae IV. 1,4

Marcellinus comes, *Chronicon* ann. 464. /Th. Mommsen/

Chron.Min.II. MGH aa. XI.p.88./

Cassiodorus, *Chronica*, 1278. /Th. Mommsen, *Chron.*

Min. II. MGH. aa. XI. p. 158./

Iordanes, *Getica* /45/ 236.

Consularia Italica ann. 464. /Th. Mommsen, *Chron.*

Min. I. MGH aa. IX; p.305./

SZAKIRODALMI UTALÁSOK

A törzsországban maradó alánok történetének főbb feldolgozásaira utal:

Czeplédy Károly, Nomád népek vándorlása Napkelettől Napnyugativ, Bp. 1969. 125.

Pannóniába telepített feederatus alánok történetéhez kimerítő bibliográfiai tájékoztatást ad:

László Várady, Das letzte Jahrhundert Pannoniens, Bp. 1969. passim

A vandál-alán vándorlás előtörténetének szakirodalmára lásd:

S. Szádeczky-Kardoss, Zur Vorgeschichte der wandalisch-alanischen Wanderung: A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve, 1956. 31-35.

A vandálokkal együtt vándorló alánok történetére vonatkozóan az alábbi művek szolgálnak bibliográfiai tájékoztatással:

Franz Miltner, Vandalen: Pauly's Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft, Neue Bearbeitung begonnen von G. Wissowa VIII A /1955/ 298-335.

H.J.Diesner, Vandalen: u.o. Suppl. X. /1965/ 957-992.

Christian Courtois, Les Vandales et l'Afrique, Paris, 1955. passim.

Ludwig Schmidt, Geschichte der Wandalen, München, 1942.

Az alánok szerepére a hunok történetében egyebek mellett a következő művekben találni szakirodalmi utalásokat:

Franz Altheim, Geschichte der Hunnen, I-V. Berlin, 1959.-1962.

E.A. Thompson, A History of Attila and the Huns, Oxford, 1948.

Szász Béla, A hunok története. Attila nagykirály, Bp. 1943,

Az alánok szerepléseire a római birodalom utolsó századában további szakirodalmi tájékoztatást nyújtanak:

A.H.M. Jones, The later Roman Empire, Oxford, 1964.

V.A. Sirago, Galla Placidia e la trasformazione politica dell'Occidente, Louvain 1961.

Ernest Stein - Jean-Remy Palanque, Histoire du Bas-Empire, Paris
1959.

E. Demougeot, De l'unité a la division de l'Empire Romain, Paris,
1951.

L. Schmidt, Geschichte der deutschen Stämme, Die Ostgermanen,
München, 1941.

L. Schmidt, Geschichte der deutschen Stämme. Die Westgermanen I.
München 1934.

J. Sundwall, Weströmische Studien, Berlin 1915.

O. Seeck. Geschichte des Untergangs der antiken Welt. I-VI.
Berlin 1895-1920.